

УДК 929:93:027.7:378.4(477.74-21)''1901/1920''

В. В. Левченко¹,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства,
історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, Україна
тел.: (048) 728 31 18
e-mail: levchenko_lav@ukr.net

**РОЛЬ ОДЕСЬКИХ ВЧЕНИХ-ІСТОРИКІВ У РОЗВИТКУ
ІНФРАСТРУКТУРИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОДЕСЬКОГО
(НОВОРОСІЙСЬКОГО) УНІВЕРСИТЕТУ У ПЕРШІЙ
ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті на тлі суспільно-політичних трансформацій першої половини ХХ ст. продемонстровано роль одеських вчених-істориків у розвитку інфраструктури Наукової бібліотеки Одеського (Новоросійського) університету та бібліотекознавства загалом. Дослідження присвячено вивченню призабутих постатей працівників Наукової бібліотеки, які в епоху радикальних змін державного устрою і суспільства відіграли важливу роль у розвитку бібліотечної справи. Простежено долі службовців бібліотеки на тлі суспільно-політичних перипетій зазначеного періоду.

Ключові слова: Наукова бібліотека, Одеський університет, співробітники, бібліотекарі, бібліотекознавство, інфраструктура.

У сучасному глобалізованому світі позитивне вирішення ситуації забезпечення кваліфікованими кадрами усіх сфер життя є визначальним чинником соціального розвитку і одним з головних засобів цивілізаційного самоствердження. Кожна країна, де інтелектуальні спеціальності стали загальнодоступними, а інвестиції у розвиток потенціалу людини – пріоритетними й ефективними, є провідним учасником розвитку всіх аспектів глобалізованого простору. Не є виключенням у цьому плані й мережа бібліотечних установ Одеси з її історією щодо формування штату кваліфікованими працівниками. Для розуміння процесів, які відбувалися у зазначеному ландшафті бібліотечної царини важливим є вивчення еволюції практик у комплектуванні штатів бібліотек. Розглянемо історію цього питання на прикладі особливостей формування кадрового складу Наукової бібліотеки Одеського (Новоросійського) університету (далі – НБ ОНУ) у першій половині ХХ ст.

Багатогранна і продуктивна діяльність НБ ОНУ протягом двохсот років здійснювалася і здійснюється завдяки її співробітникам, які сприяють розвитку освіти і науки, необхідності подальшого підвищення їх ролі у житті суспільства. У зв'язку з цим вивчення особливостей формування кадрового складу НБ

ОНУ, як одного з інтелектуальних осередків глобалізованого світового простору, в один з найскладніших періодів світової історії виступає проблематикою даної розвідки.

Метою роботи є дослідження особливості формування кадрового складу НБ ОНУ з вирішенням наступних завдань: вивчити особливості залучення кандидатур та проаналізувати методи кадрової політики. У сучасних умовах у контексті перегляду концептуальних положень попередньої історіографії з використанням нових джерел і методів дослідження з'явилася можливість об'єктивно проаналізувати особливості цього аспекту. Наукова література, що безпосередньо висвітлює проблеми даного дослідження, у кількісному відношенні незначна. Переважно це роботи, які присвячені історії НБ ОНУ [49; 70; 74–75; 79–80].

У системі вищої освіти Російської імперії та у перші роки існування СРСР не існувало структурної мережі для підготовки спеціалістів бібліотечної справи. Упродовж довгого часу працівниками бібліотек у переважній більшості ставали особи з середньою або незакінченою вищою освітою, у поодиноких випадках випускники вишів. Це було пов'язано з не визначенням статусу службовця бібліотеки, що залежало від малої кількості бібліотек і бібліотекарів, не сформованої інфраструктури бібліотек і бібліотечної мережі та слабким соціально-економічним забезпеченням співробітників бібліотек. У Російській імперії статус професії бібліотекаря уперше було окреслено на початку другого десятиліття ХХ ст. на Першому Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи (Санкт-Петербург, 1–7 червня 1911 р.), на якому бібліотечні працівники і представники громадськості визнали цю спеціальність особливою, науковою та потребуною спеціальної освіти. Ініціативу щодо створення кафедр бібліотекознавства і бібліографії при Санкт-Петербурзькому та Харківському університетах для викладання курсу бібліографії у вишах не підтримала більшість з'їзду. Натомість перевагу з підготовки працівників бібліотек було віддано мережі короткотермінових бібліотечних курсів. Як наслідок подібні бібліотечні курси були відкриті у Воронежі, Оренбурзі, Пермі, Харкові та при Московському міському народному університеті імені А. Л. Шанявського. На першому етапі ці бібліотечні курси відігравали помітну роль у підготовці фахівців-бібліотекарів. Першим профільним навчальним закладом для підготовки бібліотечних працівників став Петроградський інститут Позашкільної освіти (1918 р.) [50].

В УСРР перші ініціативи щодо налагодження підготовки фахівців бібліотечних установ з'явилися на початку 1920-х рр. та мали локальний характер. Перші спроби були зроблені керівництвом Одеського і Харківського інститутів народної освіти, які на базі факультетів політичної освіти планували готувати спеціалістів бібліотечної справи, але вони були безрезультатними. Так, створене в Одесі восени 1922 р. музейно-архівно-бібліотечне відділення (завідувач Ю. Г. Оксман) факультету політичної освіти вже 22 грудня 1922 р. за поста-

новою колегії Українського головного комітету професійно-технічної та спеціально-наукової освіти було ліквідовано [62, с. 122–124]. Продовження ідеї організації підготовки фахівців бібліотечної справи в Одесі належала директору Центральної наукової бібліотеки (таку назву мала НБ ОНУ в 1920-х рр.) С. Л. Рубінштейну. Він розробив положення та ініціював створення інституту «бібліотечних практикантів» (затверджено Одеським губернським відділом Всеросійської професійної спілки працівників освіти у першій половині 1924 р., але 2 вересня 1924 р. не було підтримане НКО УСРР), коли на всьому просторі СРСР існувала тільки одна установа – Вищі бібліотечні курси при Російській публічній бібліотеці у Ленінграді – де відбувалася підготовка бібліотекарів [63, с. 32]. Завдяки наполегливій роботі С. Л. Рубінштейна у бібліотеці у середині 1920-х рр. почалася професійна підготовка бібліотечних працівників [71; 74; 80]. Згодом радянська влада почала проводити централізовані заходи щодо інституціалізації кваліфікаційної освіти бібліотекарів. Так, 24 січня 1934 р. наказом НКО УСРР при Всеукраїнському інституті комуністичної освіти у Харкові було утворено перший на теренах України бібліотечний факультет з трирічним терміном навчання, який почав функціонувати з 15 лютого 1934 р. 3 вересня 1934 р. філія бібліотечного факультету Всеукраїнського інституту комуністичної освіти почала працювати у Києві. Здійснені заходи не сприяли проведенню інтенсивної підготовки значної кількості кваліфікованих бібліотекарів для бібліотечної мережі УСРР. Тому у червні 1934 р. бібліотечний сектор Одеського обласного відділу народної освіти відкрив двомісячні бібліотечні курси підготовки і перепідготовки 70 бібліотекарів [48; 58]. На початку 1934/35 навчального року розпочав роботу Одеський бібліотечний трирічний технікум на 120 осіб. У жовтні 1934 р. при Науковій бібліотеці відкрився однорічний факультет для бібліотекарів, які мали отримувати практичну підготовку у бібліотечній сфері без відриву від виробництва [48]. Отже, процес інституалізації фахової підготовки бібліотечних працівників також має свою історію, а його практична реалізація у дієву мережу навчальних закладів відбулася тільки на початку другої третини ХХ ст. На тлі несприятливого становища щодо реалізації намірів у підготовці спеціалістів-бібліотекарів у першій половині ХХ ст. у певній мірі цю нішу заповнювали представники інших професій, у тому числі й значна кількість вчених-істориків.

На початку ХХ ст., до карколомних подій 1917 р., штатний розклад НБ ОНУ складався з двох посад – бібліотекаря і помічника бібліотекаря (згідно закону від 3 липня 1914 р. посада помічника бібліотекаря була диференційована на посади молодшого і старшого помічників бібліотекаря), яких одночасно у штаті могло бути від трьох до чотирьох осіб. Заробітну платню (у середньому 1 500–2 000 рублів на рік) вони отримували з фондів Міністерства народної освіти. Тоді як інша значна кількість персоналу бібліотек (писарі, технічні працівники тощо), яка працювала за вільним наймом та не входила до штатного розкладу, зарплатню (залежно від посади у середньому 300–500 рублів на рік) отримувала-

ла з спеціальних коштів Імператорського Новоросійського університету (ІНУ). У цей період у різні часи посаду бібліотекаря займали Людвіг Пилипович Брун (1841–1905) і Петро Степанович Шестеріков (1859–1929), а посади помічника бібліотекаря – Володимир Олександрович Кобчевський (на початку лютого 1909 р. вийшов у відставку [14, арк. 41]), Еразм Францович Люткевич (народився 22 (10) листопада 1867 р.), Михайло Олімпійович Григорович (народився 11 листопада (30 жовтня)² 1875 р.), Іван Іванович Дусинський (1879–1919), Микола Аполлонович Уразов (звільнено у січні 1913 р. [15, арк. 5]), Павло Васильович Левандовський (1857–1916), Микола Васильович Смирнов [36–42] (народився 26 (14) жовтня 1883 р.). За становою приналежністю майже усі вони були різночинцями (крім М. В. Смирнова – сина дійсного статського радника, спадкового дворянина [15, арк. 1–2]) та більшість з них не мали вищої освіти. М. О. Григорович навчався тільки два курси (1899–1901) на математичному відділенні фізико-математичного факультету ІНУ [12, арк. 28–29, 76 зв.], а П. В. Левандовський закінчив перший курс Харківського ветеринарного інституту [14, арк. 1–2]. Серед дев'яти осіб, які займали провідні посади у бібліотеці тільки троє мали базову вищу освіту – М. В. Смирнов закінчив чотири курси фізико-математичного факультету ІНУ (екзамени в іспитовій комісії не складав, диплом не отримав [15, арк. 1–2]), Е. Ф. Люткевич та І. І. Дусинський закінчили історико-філологічний факультет того ж університету. Переважній більшості бібліотекарів і помічників бібліотекарів освітній ценз давав можливість успішно проводити поточну бібліотечну роботу (каталогізацію, комплектування фондів, видання і прийом бібліотечного матеріалу тощо), але для проведення наукової діяльності цього було недостатньо. Тому на початку ХХ ст. серед штатних співробітників бібліотеки тільки двоє проводили наукові дослідження. Науковими уподобаннями П. С. Шестерікова були ботаніка й бібліотечна справа [75, с. 12–13], а сфери наукових інтересів І. І. Дусинського поширювалися на антикознавство, сходознавство, політологію, бібліотекознавство [75, с. 12–14; 43; 52; 77, с. 284–287]. І. І. Дусинський став першим серед вечних-істориків, співробітників НБ ОНУ, хто проводив плідні наукові дослідження. Згодом ця тенденція була підхоплена іншими його колегами.

У 1916 р. до складу писарів бібліотеки було зараховано Ніну Василівну Лепплявкіну, яка 1917 р. закінчила історичне відділення історико-філологічного факультету Одеських вищих жіночих курсів. [5]. У 1914 і 1916 рр. склала іспити в історико-філологічній іспитовій комісії ІНУ по історичному відділенню. Після представлення в іспитову комісію випускного твору рішенням засідань Історико-філологічної комісії від 30 листопада 1916 р. і 30 листопада 1917 р. отримала диплом першого ступеню, датований 19 серпня 1919 р. за підписом декана історико-філологічного факультету, професора О. П. Доброклонського [20, арк. 3]. У 1919 р. Н. В. Лепплявкіну було обрано секретарем бібліотеки [16, арк. 11, 38; 18, арк. 140–141, 156], а восени того ж року вона продовжила здобувати вищу освіту. Її було зараховано на словесне відділення історико-філо-

логічного факультету ІНУ [10]. Зі встановленням радянської влади 1920 р. вона зайняла посаду бібліотекаря, а 31 грудня 1921 р., після арешту В.-П. Н. Павловського, на загальних зборах колективу бібліотеки її було обрано тимчасовим заступником завідувача бібліотеки [32, арк. 4]. 1 вересня 1922 р. наказом Одеського губпрофосу її було призначено тимчасово виконуючою обов'язки директора [33, арк. 79]. За якими критеріями Н. В. Леплявкіна не підходила губернському керівництву як директор, на сьогодні встановити не вдалося, але фактом залишається те, що наказом Одеського губпрофосу (№ 88) від 14 жовтня 1922 р. з 13 жовтня 1922 р. на цю посаду було призначено С. Л. Рубінштейна [24, арк. 21, 31; 33, арк. 87]. Саме він залишався директором бібліотеки протягом найближчих восьми років, а Н. В. Леплявкіна увійшла в історію як перша жінка, яка очолювала НБ ОНУ та перша жінка-керівник структурного підрозділу державного університету на теренах Російської імперії.

У 1917 р. кадровий склад дореволюційної генерації співробітників НБ ОНУ поповнив Казимир Бенігнович-Йосифович Зеленецький, який народився в Одесі 18 (6) квітня 1895 р. у родині дворянина. Після закінчення Одеської 3-ої гімназії 23 (11) вересня 1913 р. він був зарахований на 1 курс історико-філологічного факультету ІНУ, але вже 12 жовтня (30 вересня) того ж року його було переведено на 1 курс юридичного факультету ІНУ [9, арк. 13–14, 22, 24]. Тяжіння до історичної науки стало причиною того, що у 1915 р. К. Б.-Й. Зеленецький став студентом 1 курсу історико-філологічного факультету ІНУ, на якому з перервами (1916 р. відбував військову повинність [4, арк. 5], у 1919/20 навчальному році залишив університет) навчався до 1920 р., закінчивши 6 семестрів [9, арк. 3, 6–7 зв.]. Навчання на останніх 7 і 8 семестрах (вища освіта була чотирьохрічною) він продовжив в Одеському гуманітарно-суспільному інституті (ОГСІ), який 1920 р. було створено на базі декількох структурних підрозділів трансформованих одеських вишів, у тому числі ІНУ. На початку літа 1921 р. Одеський губернський головний комітет професійно-технічної та спеціально-наукової освіти (губпрофос) постановив про припинення діяльності ОГСІ з 1 вересня 1921 р. та його приєднання до Одеського інституту народної освіти (ОІНО). До цього числа, починаючи з червня місяця, керівництво інституту мало провести «прискорений випуск» старших семестрів на усіх відділеннях [61]. У цій ситуації 27 липня 1921 р. К. Б.-Й. Зеленецький подав заяву керівництву ОГСІ про виключення його зі списків слухачів та повернення йому власних документів [9, арк. 5]. Паралельно з навчанням у різних вишах К. Б.-Й. Зеленецький не покидав працю в університетській бібліотеці, де від 1917 до 1922 рр., унаслідок карколомних суспільно-політичних подій, зробив швидку кар'єру. За часів перебування в Одесі 1919 р. радянської влади від 6 травня до 15 серпня займав посаду старшого помічника бібліотекаря [9, арк. 7; 13, арк. 1]. Із встановленням радянської влади 1920 р. в Одесі він став одним із бібліотекарів (друга посада у бібліотечній ієрархії того часу, завідувач бібліотеки В.-П. Н. Павловський), у 1921 р. завідував біб-

ліографічним кабінетом [32, арк. 1, 33], а станом на березень 1922 р. – завідувачий відділом рідкісних історичних видань [49, с. 138]. Через не з'ясовані на сьогодні обставини згідно наказу Одеського губпрофосу від 11 жовтня 1922 р. К. Б.-Й. Зеленецького було скорочено зі штату бібліотеки [33, арк. 86]. Його подальша доля невідома. Скоріш за все до часу офіційного звільнення з бібліотеки він залишив Одесу, що опосередковано підтверджують слова М. В. Смирнова (див. дод. 1), у напрямку до Польщі, бо ще у 1919 р. він отримав польське громадянство [9, арк. 10]. Під час нетривалого перебування у складі співробітників НБ ОНУ К. Б.-Й. Зеленецький встиг всебічно проявити себе у царині бібліотекознавства. Саме йому належить перша спроба каталогізації бібліотеки М. С. Воронцова 1917–1919 рр., коли він провів картковий опис її 2 043 томів (див. дод. 2). У 1919/20 академічному році він планував продовжити роботу за цим напрямом та навіть без матеріальної винагороди (див. дод. 2 і 3), що в умовах складного економічного становища в країні заслуговує на окрему повагу, але документальні підтвердження реалізації цієї ідеї на сьогодні не виявлені. Додаткової уваги заслуговує той факт, що в умовах трансформації структури НБ ОНУ на початку 1920-х рр. К. Б.-Й. Зеленецький проявив прогресивність поглядів у вирішенні цього питання та, виходячи з наявних фондів бібліотеки, запропонував створення відділу старовинних та рідкісних видань (див. дод. 4), яке було частково реалізовано керівництвом, а повноцінне втілення цієї думки у життя відбулося більше ніж через півстоліття.

Переломним і одним із визначальних періодів в історії формування штату співробітників НБ ОНУ став час наприкінці 1910-х рр., коли упродовж декількох років зберігалася складна ситуація з комплектуванням кадрового складу бібліотеки. Уперше ця проблема постала у період від квітня до серпня 1919 р., коли значна кількість співробітників дореволюційної генерації була звільнена, а на їх місце було призначено нових службовців, визначальним критерієм компетентності у бібліотечній справі яких була підтримка радянської влади. Так, 17 травня 1919 р. було звільнено бібліотекаря П. С. Шестерікова та старших помічників бібліотекаря – І. І. Дусинського (того ж місяця заарештовано і розстріляно чекістами [72]) і Е. Ф. Люткевича [18, арк. 35]. На посаду бібліотекаря 17 травня 1919 р. комісаром ІНУ тимчасово було призначено М. В. Смирнова [15, арк. 1–3, 5]. До штату бібліотеки увійшли нові люди, не обізнані у бібліотечній справі – М. М. Віркау, В.-П. Н. Павловський і Ф. Є. Петрунь. Усіх їх об'єднував той факт, що за фахом вони були істориками – випускниками історико-філологічного факультету ІНУ та не мали досвіду бібліотечної роботи, але у майбутньому вони відіграли певну роль у розвитку бібліотекознавства в Одесі.

Владислав-Петро Норбертович Павловський народився 12 лютого (31 січня) 1888 р. у родині купця 2 гільдії у містечку Куманів Волинської губернії [11, арк. 4, 6, 54]. Після закінчення Острозької чоловічої гімназії 1912 р. вступив на історико-філологічний факультет ІНУ [іл. 1]³, де з продовженням

терміна навчання (у грудні 1916 р. залишено на один рік через ухилення від військової служби [11, арк. 1, 20–21, 24, 27–28]) та перервою (6 вересня 1919 р. відраховано за несплату за навчання [11, арк. 10, 12–13]) навчався до 1920 р. [6, арк. 2]. Зі встановленням у квітні 1919 р. радянської влади 5 травня його було призначено уповноваженим комісара Вищої школи Одеси у справах бібліотек [16, арк. 11, 38; 18, арк. 140–141, 156]. У серпні 1919 р. з приходом до влади Добровольчої армії його було звільнено з посади уповноваженого та студентського контингенту університету. В 1920 р., після повторного «видворення» радянською владою П. С. Шестерікова з керівної посади бібліотеки, на посаду завідувача Головної бібліотеки Вищої школи Одеси було призначено В.-П. Н. Павловського [іл. 2] [32, арк. 1–6]. За час свого перебування на чолі бібліотеки він разом з професорами Б. В. Варнеке, В. Ф. Лазурським і А. В. Флоровським навесні 1920 р. входив до складу комісії щодо обробки бібліотеки професора І. А. Линниченка [16, арк. 114]. У 1920–1921 рр. В.-П. Н. Павловський за сумісництвом також викладав у декількох одеських вишах – Інституті народної освіти, Археологічному інституті, Сільськогосподарському інституті, Медичному інституті [32, арк. 2, 5, 6]. Кар'єра В.-П. Н. Павловського закінчилася трагічно. Наприкінці грудня 1921 р. його було заарештовано, про що 31 грудня 1921 р. на загальних зборах (голова – бібліотекар Ф. Є. Петрунь, секретар – помічник бібліотекаря Ц. Ю. Авербах) колективу бібліотеки (були присутні 29 осіб) повідомив Ф. Є. Петрунь [32, арк. 4]. Подальша доля В.-П. Н. Павловського нам на сьогодні невідома.

Ще одним новим співробітником бібліотеки став Федір Євстафійович Петрунь, який народився 1 березня (17 лютого) 1894 р. у с. Устя Подільської губернії у родині селянина. З отриманням 27 (14) червня 1912 р. атестату зрілості в Одеській 3 гімназії того ж року вступив на історико-філологічний факультет, де навчався до 1919 рр. [7, арк. 32; 17, арк. 6–7]. Формування його наукових інтересів здійснювалося під впливом професора М. Г. Попруженка, який у квітні 1919 р. для написання випускного твору запропонував йому

*Іл. 1. В.-П. Н. Павловський
1912 р. (ДАОО. Ф. 45, оп. 4,
спр. 220, арк. 53)*

*Іл. 2. В.-П. Н. Павловський
1920 р. (ДАОО. Ф. 45, оп. 4,
спр. 220, арк. 60)*

тему «Виктор Иванович Григорович в истории изучения юга России». Згодом, у серпні того ж року тему випускної роботи було відкореговано – «Основные моменты в судьбах исторического изучения юга России» [7, арк. 29–30]. Від 1919 р. Ф. Є. Петрунь на різних посадах (помічник бібліотекаря, завідувач відділу комплектування, завідувач картографічного відділу та ін.) працював у НБ ОНУ та брав активну участь у реорганізації її структури у 1920-х рр. [63]. Представляв бібліотеку на Першій конференції наукових бібліотек УСРР (Київ, грудень 1925 р.) і Першому всеукраїнському з'їзді бібліотечних працівників (Харків, 1–6 червня 1926 р.) [21, арк. 111–112]. Проводив активні наукові розвідки [45; 78]. У 1927–1929 рр. їздив у наукові відрядження до бібліотек і архівів Москви, Ленінграду і Сімферополя для ознайомлення з мапографічними фондами [22, арк. 15, 50]. Ф. Є. Петруню належить прерогатива у заснуванні та організації картографічного відділу НБ ОНУ [28, арк. 49–50].

Від 1919 р. нетривалий час [30, арк. 41 зв.; 31, арк. 6], до весни 1921 р. [32, арк. 1, 3, 33], помічником бібліотекаря працював історик літератури Микола Миколайович Віркау (1892–1937). Він народився 14 (2) лютого 1892 р. в Одесі у родині робітників (батько працював токарем, а мати – швачкою). У 1913–1917 рр. навчався на словесному відділенні історико-філологічного факультету ІНУ. З першого курсу під керівництвом професора О. В. Ристенка (1880–1915) почав вивчати теорію давнього періоду книжкової та народної словесності. Працюючи у бібліотеці, сортував реквізовані книги бібліотек ліквідованих навчальних закладів міста: Кадетського корпусу, Інституту шляхетних дівчат, ОВЖК, 2-ї гімназії. Згодом почав викладати у різних навчальних закладах Одеси.

Отже, у 1919 р. стався перший період кардинальних змін кадрового складу НБ ОНУ, що було пов'язано із суспільно-політичними змінами в країні. Винятком цього факту стало те, що поповнення штату бібліотекарів відбулося саме за рахунок фахових істориків – випускників історико-філологічного факультету ІНУ.

Наступним скрутним періодом в історії НБ ОНУ в контексті формування штату був час 1920–1923 рр. У 1920 р. з приходом до влади більшовиків відбулася трансформація бібліотечної мережі Одеси. У середині 1920 р. з приєднаннями до НБ ОНУ бібліотек ОВЖК, Кадетського корпусу, Єпархіальної семінарії, Інституту шляхетних дівчат, Вищого міжнародного інституту [70, с. 19] її кадровий склад поповнили їх працівники, а вона стала центром бібліотечної мережі Вищої школи Одеси. Упродовж 1920-х рр. неодноразово змінювалася назва університетської бібліотеки. У 1921 р. вона була перейменована в Головну бібліотеку Вищої школи Одеси, з 1923 р. носила назву Центральної науково-навчальної бібліотеки, а з 1924 р. – Центральна наукова бібліотека, у 1930 р. – Державна бібліотека (після об'єднання з публічною бібліотекою) [63, с. 29].

Модернізація бібліотечної сфери Одеси вимагала забезпечення її штату кваліфікованими кадрами. У перші роки радянської влади робота НБ ОНУ припа-

дала на перманентну ротацію кадрів співробітників. На 1 січня 1921 р. до штату входило 37 осіб [32, арк. 1]. З числа дореволюційних співробітників у ньому продовжували працювати тільки двоє: М. В. Смирнов і Л. К. Брун. Решта були звільнені, у тому числі й один із «ветеранів» – П. С. Шестеріков. М. В. Смирнов довго не пропрацював у бібліотеці, займаючи посаду завідувача відділу навчальних посібників для студентів. 31 січня 1923 р. він звільнився з бібліотеки (див. дод. 1), в якій працював з 1907 р. та перейшов до Публічної бібліотеки на посаду завідуючого відділом книгокористування [33, арк. 90]. Від весни 1920 р. до кінця грудня 1921 р. завідувачем бібліотеки був В.-П. Н. Павловський. В умовах постійної ротації кадрів бібліотеки впродовж 1921 р. до її складу увійшли представники нової генерації вчених, які були студентами або випускниками історико-філологічного факультету ІНУ.

Формування професійних навиків у НБ ОНУ здобув Яків Зейликович Берман (1889–1973). У 1913 р. він закінчив юридичний факультет Київського університету. Вищу історичну освіту почав здобувати 24 серпня 1918 р. на історичному відділенні історико-філологічного факультету ІНУ [3, арк. 5, 7, 10], а здобув її 1925 р. на соціально-історичному відділенні факультету професійної освіти ОІНО [29, арк. 1–2]. З 1920 р. Я. З. Берман працював бібліотекарем Головної бібліотеки, а 8 квітня 1921 р. його було переведено на ту саму посаду до бібліотеки ОІНО [25, арк. 1, 5]. Згодом послідовно він займав посади співробітника (1921), завідувача підвідділу складів (з 4 липня 1922 р.), помічника завідувача відділу книгоутворення (від 2 жовтня 1922 до 1923 рр.) [33, арк. 72, 85]. У січні 1923 р. перейшов до Публічної бібліотеки [51].

З грудня 1920 р. в НБ ОНУ почав працювати Йосиф Мовшевич Троцький (1897–1970, з 1938 р. Тронський), який посів посаду помічника завідувача відділу поповнення [27, арк. 5, 8]. На той час він був професорським стипендіатом кафедри класичної філології ОГСІ, на яку його було зараховано за поданням професора Б. В. Варнеке ще за часів існування ІНУ після отримання вищої освіти у жовтні 1919 р. [іл. 3]. У 1921–1923 рр. послідовно він обіймав посади класифікатора з історико-літературно-лінгвістичного циклу наук [32, арк. 1, 3, 5], завідувача алфавітного каталогу відділу поповнення, завідуючого бібліографічним відділом (листопад 1922 – 10 вересня 1923 рр.). Проводив інструкторсько-методичну, класифікаційну, історико-бібліографічну роботу та 1920 р. взяв участь у складанні Всеросійського зведеного каталогу іноземної періодики. На початку вересня 1923 р. виїхав до Петрограду, де продовжив свою професійну діяльність [59].

На початку 1921 р., між 1 січня та 1 березня, на посаду бібліотечного техника дублетного підвідді-

*Іл. 3. Й. М. Троцький 1919 р.
(ДАОО. Ф. 45, оп. 5, спр. 13260,
арк. 43)*

лу (завідувач В. В. Смирнов) НБ ОНУ було прийнято Наталію Сергіївну Каткову [32, арк. 1, 3, 33–34], яка народилася 1 листопада (20 жовтня) 1899 р. у родині полковника. У 1916 р. вона закінчила загальний курс Одеської жіночої гімназії, засновану А. В. Горьєвою, із золотою медаллю, а у 1917 р. закінчила восьмий додатковий педагогічний клас зі спеціальним вивченням російської мови і математики [19, арк. 5, 9, 11]. У 1917 р. Н. С. Каткова вступила на історичне відділення історико-філологічного факультету ОВЖК [19, арк. 5, 9, 11]. Унаслідок трансформації мережі вищої школи Одеси, вищу освіту вона вже отримувала в ОІНО. Станом на 29 вересня 1921 р. у штатному розкладі НБ ОНУ Н. С. Каткова займала посаду помічника бібліотекаря [32, арк. 5–6], станом на вересень 1923 р. – посаду бібліотекаря [34, арк. 2–3].

З жовтня 1921 р. до 1930 р. на різних посадах (бібліотекар, старший бібліотекар, асистент-консультант, завідувач відділу) у НБ ОНУ працював Герборд Данилович Штейнванд. Він народився 17 (5) травня 1896 р. у родині євангелістсько-лютеранського пастора у с. Вормс Херсонської губернії. У 1915 р. закінчив

Іл. 4. Г. Д. Штейнванд 1915 р. (ДАОО. Ф. 45, оп. 1, спр. 1125, арк. 34)

Рішельєвську гімназію із золотою медаллю [іл. 4], а у 1915–1920 рр. з перервою (від 6 (19) червня 1916 р. до 24 квітня (7 травня) 1917 р. проходив військову службу) навчався на класичному відділенні історико-філологічного факультету ІНУ [8, арк. 2, 14, 28]. У 1921–1922 рр. був студентом Одеського археологічного інституту, а з 1922 р. до 1924 р. – студент ОІНО [67]. За час роботи у бібліотеці він підготував до видання монументальну бібліографічну роботу, зміст якої зводився до детального та насиченого анотаціями і довідками історичного характеру опису усіх періодичних видань, що виходили в Одесі у роки революцій і громадянської війни (1917–1921) [79, с. 101]. Ця книга була опублікована як перший том «Праць Наукової бібліотеки», редактором і автором вступної статті став директор бібліотеки, професор С. Л. Рубінштейн.

У 1932 р. Г. Д. Штейнванд став завідувачем міжбібліотечного абонементу єдиної Одеської державної бібліотеки. Його багаторічна праця у галузі бібліотечної справи була припинена арештом 28 грудня 1933 р., а 26 лютого 1934 р. він був засуджений на п'ять років до виправно-трудових таборів [67].

Поповнення штату НБ ОНУ на початку 1920-х рр. новими кадрами призвело до того, що упродовж 1921 р. на 7 (≈ 47 %) з 15 провідних посадах (завідувач бібліотеки, 6 бібліотекарів, 8 помічників бібліотекарів) працювали фахові історики – К. Й. Зеленевський, Н. В. Леплявкіна, Н. С. Каткова, В.-П. Н. Павловський, Ф. Є. Петрунь, Й. М. Троцький, Г. Д. Штейнванд. При тому, що інші 8 з 15 посад займали – 2 філологи, 1 філософ (разом 20 %) і 5 осіб (40 %), які не мали вищої освіти [32, арк. 6–6 зв.]. Отже, на початку 1920-х рр. поповне-

ння кадрового складу НБ ОНУ здійснювалося виключно за рахунок студентів або випускників історико-філологічних факультетів колишніх ІНУ та ОВЖК, що демонструє універсальність та наближеність їх міжгалузевої освіти до профілю бібліотечної справи.

Початок 1920-х рр. був складним для співробітників НБ ОНУ у соціально-економічній площині. Часта відсутність фінансування, продуктів харчування, опалення та інших речей повсякденного споживання [53], що не сприяло нормальному функціонуванню бібліотеки, у першу чергу вплинуло на стан здоров'я деяких представників її кадрового складу. З наявних історичних джерел відомо, що унаслідок складних економічних умов у країні узимку 1921–1922 рр. багато працівників хворіли, через що не з'являлися на службу. Наприклад, у січні 1922 р. значна кількість працівників бібліотеки мала велику кількість пропусків робочих днів: 34-річний завідувач бібліотеки В.-П. Н. Павловський (23 пропуски з 24 робочих днів); бібліотекарі – 27-річний К. Й. Зеленевський (13 з 24), 34-річна Н. В. Леплявкіна (8) і 42-річний І. С. Мільман (12); помічники бібліотекарів – 35-річна Л. К. Брун (9), 20-річна Н. М. Грінберг (5), 22-річна Н. С. Каткова (9), 25-річний Г. Д. Штейнванд (5); бібліотечні техніки – 67-річна Є. В. Попова (7), 65-річний І. Ф. Бондаренко (8), 19-річна Є. Л. Сахарова (12) та ін. З числа адміністрації та провідних працівників бібліотеки жодного робочого дня у січні 1922 р. не пропустили 42-річна секретар Л. М. Беляєва і 28-річний бібліотекар Ф. Є. Петрунь [33, арк. 9]. Статистичні дані демонструють, що складні умови повоєнного повсякденного життя після провальної внутрішньої політики «воєнного комунізму» підривали фізичне здоров'я й молодих людей, імунна система яких як правило міцніше ніж у людей старшого віку. Погіршення фізичного стану службовців бібліотеки відбувалося не тільки узимку, а й навесні. Наприклад, 22-річна помічниця бібліотекаря Н. С. Каткова 22 травня 1922 р. подала заяву на ім'я директора, де вказувала, що «Вследствие сильного упадка сил не могу являться на службу в течении нескольких дней» [33, арк. 65]. За тиждень до цього – 15 травня 1922 р. через хворобу не зміг вийти на роботу 27-річний К. Й. Зеленевський, а 16 травня того ж року через сильну втоми і запаморочення він пішов з роботи [33, арк. 66]. Подібні заяви службовців бібліотеки були нормою для того часу.

Унаслідок перманентного стану ротацій штат НБ ОНУ на 19 грудня 1921 р. склав 40 осіб [32, арк. 6–6 зв.]. Кількісне поповнення співробітників бібліотеки у цілому було позитивною рисою, але з однією ключовою проблемою – якістю освітнього рівня більшості кадрів. У цей час, як ми вже згадували вище, 6 представників (40 %) 15 провідних посад кадрового складу мали середню освіту, тоді як серед інших 25 службовців більшість не мали й середньої освіти. Питання підвищення освітнього цензу серед співробітників бібліотеки було одним з найактуальніших на той час. Враховуючи не усвідомлення і нерозуміння проблеми на тлі впровадження загальної ідеології домінування диктатури пролетаріату центральні органи не брали її до розгляду. Спроба вирішення цієї

проблеми була зроблена на місцевому рівні. Так, завідувач відділом книгообігу Н. В. Леплявкіна і завідувач відділом поповнення Ф. Є. Петрунь 1922 р. в «Проекті організації бібліотечної роботи Головної бібліотеки Вищої школи» акцентували увагу на «якісний підбір співробітників», про необхідність «залучення до роботи в книгосховищах кваліфікованих, інтелігентних, із середнім освітнім цензом співробітників» [63, с. 45–47]. Частково вирішення цієї проблеми було здійснено несподіваним шляхом – черговою ротацією кадрів, яка відбулася після 12 лютого 1923 р., коли Президія Українського головного комітету професійно-технічної та спеціально-наукової освіти затвердила штат НБ ОНУ в кількості 15 осіб [63, с. 31]. Унаслідок цього від 12 лютого до 10 вересня 1923 р. (дата звільнення Й. М. Троцького) та від 15 вересня 1923 р. (дата зарахування І. Я. Фааса) до 4 вересня 1924 р. у кадровому складі бібліотеки з 15 співробітників 2 особи ($\approx 13\%$) мали нижчу освіту, 5 ($\approx 33\%$) – середню, 8 ($\approx 54\%$) – вищу [34, арк. 2, 5, 92]. До Н. С. Каткової, Н. В. Леплявкіної, Ф. Є. Петруня, Й. М. Троцького, Т. З. Ходжаш і Г. Д. Штейнванда приєдналися С. Л. Рубінштейн, Й. Л. Вайнштейн, І. Я. Фаас. Усі вони отримали освіту в класичних європейських університетах (відповідно – Марбурзький, Новоросійський і Київський) та були вченими-гуманітаріями. Наукові інтереси С. Л. Рубінштейна й І. Я. Фааса постійно перетиналися з багатьма суміжними дисциплінами історичної науки, а Й. Л. Вайнштейн був «чистим» істориком.

Важливу роль у налагодженні плідної діяльності НБ ОНУ у 1920-х рр. відіграв Йосип Лейбович Вайнштейн (1894–1980), який народився у Бендерах. У 1915 р. закінчив одеську приватну чоловічу гімназію І. Р. Раппопорта, а у 1915–1919 рр. навчався на історико-філологічному факультеті ІНУ [іл. 5]. З 17 червня 1919 р. – професорський стипендіат кафедри загальної історії ІНУ. У 1920–1921 рр. магістерську програму продовжував опрацьовувати в ОГСІ, а

Іл. 5. Й. Л. Вайнштейн 1915 р. (ДАОО. Ф. 45, оп. 5, спр. 2124, арк. 32)

у 1921–1922 рр. в ОІНО [65]. Від 1923 до 1933 рр. працював в НБ ОНУ, де по черзі займав посади завідувача бібліографічним відділом (з 1923 р.), вченого секретаря, заступника директора та директора (1931–1933 рр.) [76, с. 119]. У 1925 р. йому було доручено проведення роботи щодо відновлення перерваних у попередні роки у наслідок зміни державного устрою в країні наукових зв'язків та обміну виданнями з бібліотеками та науковими установами Парижу [35, арк. 66]. У 1927/28 академічному році він перебував у науковому відрядженні, працюючи в архівах і бібліотеках Москви і Ленінграду для продовження наукової роботи у галузі бібліографії та остаточного опрацьовання матеріалів щодо історії Великої Французької революції [22, арк. 15]. Й. Л. Вайнштейн заклав традиції вивчення іменних

фондів НБ ОНУ, зокрема Воронцовського і Строганівського, що, починаючи з 1920-х рр., є одним з пріоритетних напрямів науково-дослідницької діяльності співробітників бібліотеки наступних поколінь. Декілька праць він присвятив постаті О. Г. Строганова та його участі у розвитку просвітництва в Одесі. Й. Л. Вайнштейн став автором перших ґрунтованих розвідок щодо історії університетської бібліотеки та її музею книги. Посилення комуністичного панування на початку 1930-х рр. позначилося негативним чином на стані науки, особливо її гуманітарних галузей. Унаслідок цього у 1935 р. Й. Л. Вайнштейн звільнився з бібліотеки та виїхав з Одеси [65].

Недовгий час у бібліотеці працював Іван Якович Фаас, який народився 13 (1) січня 1894 р. в одній з станиць Облaсті Війська Донського у родині юриста німецького походження Якова Вільгельмовича Фааса, однією з посад якого на початку ХХ ст. була посада товариша прокурора Тифліської судової палати [1, арк. 6–11]. Середню освіту І. Я. Фаас отримав у Київській 1 гімназії, яку закінчив у 1911 р. із золотою медаллю. У 1911–1915 рр. він навчався на юридичному факультеті Київського університету, який закінчив з дипломом 1 ступеню. Після закінчення університету його було залишено на кафедрі римського права для підготовки до професорської діяльності [23, арк. 11]. Станом на 27 липня 1918 р. він займав посаду молодшого асистента кафедри римського права [2, арк. 1–3]. У 1918 р. склав екзамен на науковий ступінь магістра римського права, а після прочитання двох пробних лекцій отримав наукове звання приват-доцента [23, арк. 11]. У 1919 р. І. Я. Фаас, за спогадами С. Я. Борового [46, с. 142–143], разом з київськими колегами (М. П. Алексєєвим, С. С. Дложевським, В. І. Селіновим та ін.) перебрався до Одеси. Він був серед тієї невеликої кількості представників наукової інтелігенції, яка відступала на південь з наближенням до Києва більшовицьких військ. Відповідно до історичних джерел уперше ім'я І. Я. Фааса в інтелектуальному просторі Одеси згадується у 1921 р., коли він зайняв посаду вченого секретаря Одеського губернського комітету охорони пам'ятників мистецтва і давнини. У 1921–1923 рр. працював позаштатним викладачем в ОІНО, де викладав курс «Грецькі та римські правові старожитності» [23, арк. 11]. 1 червня 1923 р. його було звільнено з викладацького складу [62, с. 145, 314], тому з 15 вересня 1923 р. він переходить на роботу до НБ ОНУ на посаду вченого секретаря [34, арк. 2–3, 5, 92]. Працюючи у бібліотеці, він опублікував, на думку С. Я. Борового, «зразковий опис» [46, с. 142] 35 інкунабул, що зберігалися у бібліотеці [82]. Основу цієї колекції склали 30 інкунабул з бібліотеки знаного історика права, сенатора Р. М. Губе, яку у 1868 р. придбав ІНУ, а професор Ф. І. Леонтович того ж року провів її огляд та для Ради університету підготував звіт [82, с. 69]. З 1924 р. І. Я. Фаас віддав перевагу викладацькій діяльності в Одеському інституті народного господарства [69].

Таким чином, у період 1921–1923 рр. на провідні посади НБ ОНУ прийшло виключно 7 фахівців-гуманітаріїв (Я. З. Берман, Й. Л. Вайнштейн, Н. С. Катко-

ва, С. Л. Рубінштейн, Й. М. Троцький, І. Я. Фаас, Г. Д. Штейнванд), серед яких 5 було «чистих» істориків. Саме це кадрове поповнення бібліотеки на чолі з директором С. Л. Рубінштейном дало поштовх для потужного розвитку її інфраструктури у 1920-х рр.

Паралельно з ротацією штату співробітників у НБ ОНУ відбувався процес налагодження функціонування і розвитку її інфраструктури. Інтенсивно розроблялися питання каталогізації та класифікації друкованої продукції, організації бібліотечних фондів, збільшення кількості працівників бібліотеки. У найкоротші терміни зусиллями значно скороченого і оновленого колективу поступово налагоджувалася робота бібліотеки. Як наслідок у структурі бібліотеки були організовані Музей книги, відділ україніки (в історичних джерелах також зустрічаються інші варіанти назви цього структурного підрозділу НБ ОНУ – відділ «Ucrainica», відділ українознавства, український відділ), картографічний кабінет і кабінети марксизму. Для забезпечення плідного функціонування нових структурних підрозділів бібліотеки С. Л. Рубінштейн запрошував на нові вакантні посади представників викладацького складу вищої школи Одеси, а саме провідного вишу – ОІНО. Майже всі викладачі, які поповнили штат співробітників бібліотеки у другій половині 1920-х рр. (третій період ротації штату) за фахом були історики – В. Я. Герасименко, К. О. Копержинський, М. М. Петринський (за виключенням мовознавця М. М. Семенова).

З 1925 р. у НБ ОНУ працював Микола Миколайович Петринський, який народився 29 (17) грудня 1890 р. в Одесі. У 1908 р. він закінчив Одеську 3 гімназію, а у 1908–1917 рр. з перервами (у 1912–1913 і 1915–1916 рр. проходив військову повинність) навчався на історико-філологічному факультеті ІНУ [іл. 6]. У 1920–1921 рр. був професорським стипендіатом кафедри російської історії історико-соціологічного відділення ОГСІ, а у 1921–1922 рр. – аспірант історичного відділення факультету професійної освіти ОІНО. У першій половині 1920-х рр. викладав історію у школах Одеси. У НБ ОНУ послідовно займав посади наукового співробітника, завідувача відділу поповнення [66]. У 1927/28 навчальному році їздив у наукове відрядження до Києва, Москви і Ленінграду для ознайомлення з діяльністю місцевих бібліотек та роботи з архівними матеріалами з історії революційного руху в Україні та Росії [22, арк. 11, 13, 15]. М. М. Петринський є одним із упорядників двох бібліографічних покажчиків щодо революційних рухів в Одесі в ХІХ – на початку ХХ ст. [44; 68]. Одну з своїх студій присвятив історії провідної бібліотеки Одеси [73]. У другій половині 1920-х рр. – 1930-х рр. викладав у різних одеських вишах, одним з них був Одеський

*Іл. 6. М. М. Петринський
1915 р. (ДАОО. Ф. 45, оп. 4,
спр. 228, арк. 8а)*

філіал Харківського бібліотечного інституту, де вів курс з історії СРСР. Активна педагогічна і наукова діяльність М. М. Петринського була перервана 28 лютого 1938 р., коли його було заарештовано органами НКВС за звинуваченням у діяльності в «контрреволюційній, військово-націоналістичній, есерівській, терористичній організації». 31 березня 1938 р. М. М. Петринського засуджено до розстрілу, який було здійснено 19 квітня того ж року [66].

У 1926 р. до штату службовців НБ ОНУ увійшов Костянтин Олександрович Копержинський (1894–1953), випускник історико-філологічного факультету Петроградського (Санкт-Петербурзького) університету (1918). У 1918–1922 рр. викладав у середніх навчальних закладах і на педагогічних курсах Кам'янець-Подільська. З 1925 р. – викладач, а з 1927 р. – позаштатний професор ОІНО [47]. Короткий термін перебування К. О. Копержинського в Одесі (1925–1928) пов'язаний як з викладанням в ОІНО, так й з роботою у НБ ОНУ, де він завідував відділом україністики («Ucrainica»). Основними темами його досліджень були бібліографія та історія української книги в Одесі [54]. Також від 1925 р. до 1928 р. очолював Одеське українське бібліографічне товариство. У 1927/28 навчальному році їздив у наукове відрядження до Києва і Ленінграду для продовження бібліографічних розвідок попередніх студій [22, арк. 15]. Незважаючи на нетривале перебування в Одесі, К. О. Копержинський провів плідну наукову роботу. Він зробив огляд видань Одеського наукового товариства [55] та інших бібліографічних матеріалів, статей та рецензій. Написав передмову до покажчика «Михайло Коцюбинський» [56], де виклав свій погляд щодо методики складання персональних покажчиків. На основі картотеки бібліотеки склав бібліографічний огляд українського наукового літературознавства за 1917–1927 рр. [57]. Приділяв увагу історії української бібліографії.

Після від'їзду 1928 р. К. О. Копержинського з Одеси до Києва посада завідувача відділу «Ucrainica» деякий час залишилася вакантною. Декілька місяців цей відділ очолював мовознавець, історик мови і літератури Микола Матвійович Семенов (1893–1963). Він був родом з Володимира, де народився 24 (12) жовтня 1893 р. у родині доктора медицини. Середню освіту отримав у Московській другій гімназії (1912), а вищу – на історико-філологічному факультеті Московського університету (1918), який закінчив з дипломом першого ступеню. Вільно володів понад 15 мовами (слов'янські, германські, романські, давні). З 1918 р. й до часу початку роботи у НБ ОНУ працював у навчальних закладах різних рівнів Києва, Кам'янець-Подільського, Одеси [26, арк. 3, 25]. 24 грудня 1928 р. «згідно його власної заяви» про хворобу М. М. Семенова було звільнено з посади завідувача відділу «Ucrainica» [22, арк. 62–63]. У 1930-х рр. був репресований. Після звільнення викладав у Воронежському університеті. Переважною тематикою наукових праць М. М. Семенова були історія окремих прийменникових конструкцій, головним чином у мові старовинних грамот і творів І. П. Котляревського, а також оглядів правописних проблем і літератури

української та кримськотатарської мов, переклади І. Я. Франка [26, арк. 29–31]. З 1944 р. в еміграції, помер у Нью-Йорку.

Наступником М. М. Семенова на посаді завідувача відділу «Україніса» став історик літератури та журналістики Володимир Якович Герасименко, якого було призначено наказом по НБ ОНУ від 5 березня 1929 р. [22, арк. 61, 64]. Він народився 27 (15) липня 1895 р. у с. Вовковинці колишнього Літишоського повіту Подільської губернії (тепер смт. Летичівського району Хмельницької області) у родині робітників. У 1914 р. за конкурсним іспитом В. Я. Герасименко вступив до Миколаївського учительського інституту, який закінчив у 1917 р. Того ж року він вступив на історико-філологічний факультет ІНУ, а через рік перевівся на той же факультет Київського університету. У 1919–1922 рр. продовжив навчання на історико-філологічному факультеті Кам'янець-Подільського державного українського університету (1921 р. реорганізованого в Інститут народної освіти), який закінчив по філологічному відділу факультету професійної освіти. Від 1919 до 1924 рр. В. Я. Герасименко працював викладачем одразу в декількох навчальних закладах Кам'янець-Подільська. У серпні 1924 р. він переїхав до Одеси, де відразу його було призначено викладачем української мови робітфаку ОІНО [60]. Його діяльність у бібліотеці була нетривалою. 13 вересня 1929 р. В. Я. Герасименка було заарештовано за звинуваченням у справі «одеської філії» «СВУ» [64]. 24 березня 1930 р. було оголошено звинувачувальний вирок: «із-під варти звільнити та вислати до північного краю строком на три роки» [60].

Отже, і третій період (друга половина 1920-х рр.) поповнення штату НБ ОНУ демонструє, що за рахунок фахівців-гуманітаріїв, а саме у першу чергу вчених-істориків, здійснювалося підсилення кадрового складу та підвищення її функціональної діяльності.

У період 1930-х – на початку 1940-х рр. ротація кадрового складу НБ ОНУ здійснювалася за рахунок випускників, нашвидкуруч організованих бібліотечних курсів та інститутів, які не відповідали рівню вищих навчальних закладів. Враховуючи заідеологізованість усіх сфер життя у період 1930-х рр., часу посилення тоталітарного режиму в країні, то домінуючими критеріями у підготовці бібліотекарів було насадження панівної марксистсько-ленінської ідеї у розбудові майбутньої соціалістичної держави, що не сприяло оволодінню навиками професійної діяльності.

Унаслідок формування у 1920-х рр. в Одесі розвинутої інфраструктури бібліотечної мережі значна кількість одеських бібліотекарів, які у цей час починали у ній свій шлях та сформувалися як висококваліфіковані фахівці бібліотечної сфери, згодом продовжили свою діяльність в інших бібліотеках СРСР, де і застосували свої професійні навички. Наприклад, Й. М. Троцький (Тронський) свій досвід привніс у роботу Державної публічної бібліотеки імені М. Є. Салтикова-Щедріна (Ленінград), де служив від 23 червня 1924 р. та пройшов шлях кар'єрними сходами від помічника бібліотекаря до консультанта із

загальних питань класифікації. У червні 1930 р. він увійшов до складу комісії з реорганізації структури бібліотеки за функціональним принципом, але вже у грудні був переведений до відділу обробки, де очолив групу з систематизації. У 1930-х рр. у Державній публічній бібліотеці імені М. Є. Салтикова-Щедріна (Ленінград) певний час працював і Я. З. Берман. Також «одеський» досвід бібліотечної діяльності з часом використовував Й. Л. Вайнштейн. Декілька років він завідував бібліотекою Ленінградського державного університету. З вересня до листопада 1929 р. вченим керівником бібліотеки Інституту Маркса-Енгельса при ЦВК СРСР працював І. С. Вугман, який пізніше очолював фундаментальну бібліотеку Московської сільськогосподарської академії імені К. А. Тімірязєва, був співробітником Інституту бібліотекознавства, Всесоюзної книжкової палати, Державної бібліотеки СРСР імені В. І. Леніна, одним із перших професорів кафедри бібліотекознавства Московського бібліотечного інституту.

Починаючи з кінця 1920-х рр. та упродовж 1930-х рр., у системі освіти і науки поступово наростали тоталітарні методи керування. У цих умовах жертвами репресій ставали тисячі провідних фахівців у різних галузях знань. Не обійшли стороною трагічні події й склад НБ ОНУ. Серед її співробітників, що працювали у різні часи у бібліотеці, були репресовані Я. З. Берман, М. М. Віркау, В. Я. Герасименко, К. О. Копержинський, М. М. Петринський, Ф. Є. Петрунь, М. М. Семенов, Г. Штейнванд та ін. (на зламі 1980-х – 1990-х рр. усі вони були реабілітовані). Внаслідок загрози бути заарештованим відповідно 1930 р. і 1935 р. штат НБ ОНУ покинули С. Л. Рубінштейн і Й. Л. Вайнштейн. Отже, десятиліття комуністичного панування негативно позначилися на стані науки, особливо гуманітарної галузі, зокрема історичної науки. При цьому найбільшу втрату ця галузь знань понесла у 1920-х – 1940-х рр., коли в результаті організованого більшовиками масового терору були «зацьковані» фізичними та моральними переслідуваннями тисячі представників інтелектуальної спільноти, у тому числі представники одеської наукової корпорації.

Державна політика щодо особливостей формування кадрів НБ ОНУ та бібліотечної галузі у цілому на території Російської імперії / СРСР у першій половині ХХ ст. полягала у доведенні того, що у процесі реформування системи науково-освітніх установ вони поступово ставали об'єктом ідеологічної боротьби влади, яка базувалася на класовому підході. У цей час бібліотеки переживали перехідний період, коли влада реформувала всі сфери освіти, підводячи їх під свої ідеологічні стандарти. До основних об'єктивних факторів, що впливали на діяльність співробітників бібліотеки, відносяться: суспільно-політична та соціально-економічна ситуації. Ротація кадрового складу НБ ОНУ проводилась безпосереднім керівництвом на місці, а не з боку центральних органів влади, при відсутності принципів, методів або пріоритетних напрямів у цій політиці. Ситуація ускладнювалася постійною зміною кадрів у бібліотечному середовищі, скороченням числа професіоналів, за рахунок омолодження кадрового складу особами без вищої і середньої освіти (не говорячи про спеціаль-

ну бібліотечної освіти), зниження оплати праці. Формування кадрового резерву НБ ОНУ проводилось без конкурсної основи та без оцінки результатів професійної службової діяльності за допомогою проведення атестації або кваліфікаційного іспиту. У цьому питанні своєрідною «паличкою-виручалочкою» були історики, які упродовж 1920-х рр. склали основу штату співробітників бібліотеки та відігравали знакову роль у розвитку її інфраструктури та методологічної і науково-організаційної діяльності. Таким чином, у 1920–1930-х рр. в умовах реформування радянською владою бібліотечної сфери, підганяючи її під свої ідеологічні стандарти, одним із векторів поповнення її кадрового складу стали вчені-історики, які зробили вагомий внесок у формування і становлення радянського бібліотекознавства. Упродовж 1920-х – 1940-х рр. деякі одеські вчені-історики активно поєднували методико-педагогічну роботу в різних вишах Одеси з плідною науково-дослідною діяльністю у бібліотеках, зокрема НБ ОНУ, одними з векторів якої були бібліографічні та історико-краєзнавчі напрями. У цілому кваліфікація бібліотекаря не залежить від фаху і діючого політичного режиму, а головним ознаками формування професійних якостей бібліотекаря є здібності, властивості характеру та морально-етичні норми кожної окремої людини. Наслідками жорстокої політики радянської влади стали негативні процеси у бібліотечній сфері, які у деякій мірі поступово доводиться ліквідувати на сучасному етапі.

Примітки

¹ Автор висловлює подяку за допомогу в зборі матеріалу для написання даної студії співробітникам Державного архіву Одеської області – в. о. директора Л. Г. Білоусовій, заступнику начальника відділу інформації, використання документів та зовнішніх зв'язків С. А. Желяскову, головному спеціалісту Відділу інформації, використання документів та зовнішніх зв'язків О. Г. Гейтан; співробітникам Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова – директору М. О. Подрезовій, завідувачу відділом рідкісних книг і рукописів М. В. Алексеєнко, завідувачу інформаційно-бібліографічним відділом О. С. Мурашко, бібліотекарям Н. І. Бирні, Н. М. Купріяновій, О. М. Купріяновій, О. М. Олар та іншим колегам.

² У статті усі дати подані за григоріанським календарем. У випадках згадування дат до календарної реформи, проведеної РНК РСФРР декретом від 26 січня 1918 р., у дужках вказано дату за юліанським календарем, діючим на той час у Російській імперії.

³ Усі фотографії, подані у даній статті, публікуються уперше.

Список використаних джерел

1. ДАК. – Ф. 16. – Оп. 464. – Спр. 10791. – 19 арк.
2. ДАК. – Ф. 16. – Оп. 465. – Спр. 4782. – 108 арк.
3. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 90. – 10 арк.
4. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 407. – 12 арк.
5. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 591. – 1 арк.
6. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 755. – 25 арк.
7. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 786. – 32 арк.
8. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 1125. – 34 арк.
9. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 87. – 36 арк.
10. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 158. – 1 арк.

11. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 220. – 60 арк.
12. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1220. – 81 арк.
13. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1287. – 2 арк.
14. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1415. – 49 арк.
15. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1629. – 44 арк.
16. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2051. – 156 арк.
17. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2219. – 7 арк.
18. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2710. – 265 арк.
19. ДАОО. – Ф. 334. – Оп. 3. – Спр. 677. – 11 арк.
20. ДАОО. – Ф. 334. – Оп. 3. – Спр. 879. – 4 арк.
21. ДАОО. – Ф. Р-39. – Оп. 1. – Спр. 4. – 205 арк.
22. ДАОО. – Ф. Р-39. – Оп. 1. – Спр. 80. – 86 арк.
23. ДАОО. – Ф. Р-129. – Оп. 1. – Спр. 79. – 12 арк.
24. ДАОО. – Ф. Р-1287. – Оп. 1. – Спр. 16. – 143 арк.
25. ДАОО. – Ф. Р-1593. – Оп. 1. – Спр. 58. – 7 арк.
26. ДАОО. – Ф. Р-1593. – Оп. 1. – Спр. 302. – 38 арк.
27. ДАОО. – Ф. Р-1593. – Оп. 1. – Спр. 340. – 9 арк.
28. ДАОО. – Ф. Р-1593. – Оп. 1. – Спр. 794. – 54 арк.
29. ДАОО. – Ф. Р-1593. – Оп. 1. – Спр. 1103. – 7 арк.
30. ДАОО. – Ф. Р-1647. – Оп. 1. – Спр. 35. – 196 арк.
31. ДАОО. – Ф. Р-1647. – Оп. 1. – Спр. 57. – 12 арк.
32. ДАОО. – Ф. Р-1724. – Оп. 1. – Спр. 1. – 105 арк.
33. ДАОО. – Ф. Р-1724. – Оп. 1. – Спр. 19. – 116 арк.
34. ДАОО. – Ф. Р-1724. – Оп. 1. – Спр. 31. – 146 арк.
35. ДАОО. – Ф. Р-1724. – Оп. 1. – Спр. 49. – 92 арк.
36. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1903 год. – Одесса, 1903. – С. 533.
37. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1904 год. – Одесса, 1904. – С. 428.
38. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1907 год. – Одесса, 1907. – С. 154.
39. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1908 год. – Одесса, 1908. – С. 162.
40. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1909 год. – Одесса, 1909. – С. 190.
41. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1914 год. – Одесса, 1914. – С. 250.
42. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1915 год. – Одесса, 1915. – С. 230.
43. *Березин С. Е.* Антиквед, бібліотекар, публіцист: нові матеріали к біографії І. І. Дусинського / С. Е. Березин // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2012. – Т. 16, вип. 1/2. – С. 243–252.
44. Бібліографія революційного руху в Одесі (1820–1920) / упоряд.: М. М. Петринський, М. В. Рапорт, В. В. Стратен [та ін.]. – Одеса, 1933. – 212 с.
45. *Білецька О.* Дослідник середньовічного Поділля Федір Євстафійович Петрунь (1894–1963) / О. Білецька // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – 2006. – Вип. 11. – С. 316–321.
46. *Боровой С.* Воспоминания / С. Боровой. – М. ; Иерусалим, 1993. – 384 с.
47. *Бузейчук В. М.* Етнологічні дослідження одеського періоду наукової діяльності К. О. Копержинського / В. М. Бузейчук // Лукомор'я: археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор'я. – 2009. – Вип. 3. – С. 76–81.
48. Дамо бібліотечні кадри // Чорномор. комуна. – 1934. – 5 черв.
49. Два століття служіння книзі: історія Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 1817–2017 / М. В. Алексєнко, М. В. Подрезова, О. В. Полевщикова, В. П. Пружина, В. В. Самодурова ; авт. вступ. ст. та наук. ред. І. М. Коваль ; відп. ред. М. О. Подрезова ; бібліогр. ред. О. С. Мурашко. – Одеса : Одес. нац. ун-т, 2017. – 290 с.
50. Драган Р. А. Бібліотека в поглядах харківських бібліотекарів. Перший Всеросійський з'їзд з бібліотечної справи (1911 р.) / Р. А. Драган // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків, 1999. – Вип. 1. – С. 74–79.
51. *Зленко Г. Д.* Берман Яків Зіновійович / Г. Д. Зленко // Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія / відп. ред. Т. І. Вилегжаніна. – Київ, 2008. – С. 34–35.

52. *Ковтуненко М. К.* Концепція політичного панславизма І. І. Дусинського : автореф. ... канд. політ. наук / М. К. Ковтуненко. – М., 2015. – 22 с.
53. *Коляструк О. А.* До характеристики становища одеської інтелігенції у 20-ті рр. ХХ ст. / О. А. Коляструк // Інтелігенція і влада. – Одеса, 2006. – Вип. 8 : Серія: Історія. – С. 118–127.
54. *Копержинський К. О.* Бібліографічні уваги до історії української книги 80–90-х років ХІХ століття в Одесі / К. О. Копержинський // Пр. Одес. центр. наук. б-ки. – 1927. – Т. 1. – С. 164–171.
55. *Копержинський К. О.* Огляд видань Одеського наукового при Української АН товариства / К. О. Копержинський // Зап. Укр. бібліогр. т-ва в Одесі. – 1928. – Ч. 1. – С. 34–37.
56. *Копержинський К. О.* Передне слово / К. О. Копержинський // Михайло Коцюбинський. Бібліографія за 10 років (1917–1927). – (Пр. Одес. центр. наук. б-ки, 1928 ; т. 2, вип. 1).
57. *Копержинський К. О.* Українське наукове літературознавство за останнє десятиліття. 1917–1927 / К. О. Копержинський. – Київ : Всеукр. АН, 1929. – 34 с.
58. Курси для бібліотекарів // Чорноморська комуна. – 1934. – 20 черв.
59. *Левченко В. В.* Йосиф Моисеевич Троцкий (Тронский): судьба и творческий путь (к 110-летию со дня рождения) / В. В. Левченко // Юго-Запад. Одессика. – Одесса, 2007. – Вып. 4. – С. 220–239.
60. *Левченко В. В.* Володимир Якович Герасименко: життя та науково-педагогічна діяльність історика української літератури / В. В. Левченко // Наук. вісн. / Одес. держ. економ. ун-т. – Одеса, 2007. – № 8 (45) : Економіка, політологія, історія. – С. 203–214.
61. *Левченко В. В.* Одеський гуманітарно-суспільний інститут (1920–1921): до питання спадкоємності традицій університетської освіти / В. В. Левченко // Зап. іст. ф-ту. – Одеса, 2008. – Вип. 19. – С. 207–216.
62. *Левченко В. В.* Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту / В. В. Левченко ; відп. ред. В. М. Хмарський ; наук. ред. Т. М. Попова. – Одеса : ТЕС, 2010. – 428 с.
63. *Левченко В. В.* Судьбы сотрудников научной библиотеки Одесского университета на фоне социально-политических трансформаций первой трети ХХ века / В. В. Левченко // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2013. – Т. 18, вип. 1 (9). – С. 26–49.
64. *Левченко В. В.* Одеські увертюра та епілог «опери СВУ»: до історії чекістського сценарію знищення інтелектуальної еліти в УСРР у 1920–1930-х рр. / В. В. Левченко // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2014. – № 2 (43). – С. 33–62.
65. *Левченко В.* Вайнштейн Йосип Лейбович / В. В. Левченко // Дослідники історії Південної України : біобібліогр. довід. / упоряд. І. Лиман. – Київ, 2016. – Т. 2. – С. 78–82.
66. *Левченко В.* Петринський Микола Миколайович / В. В. Левченко, Е. П. Петровський // Дослідники історії Південної України : біобібліогр. довід. / упоряд. І. Лиман. – Київ, 2016. – Т. 2. – С. 292–295.
67. *Левченко В.* Штейнванд Герборд Данилович / В. В. Левченко // Дослідники історії Південної України : біобібліогр. довід. / упоряд. І. Лиман. – Київ, 2016. – Т. 2. – С. 476–478.
68. Матеріали до бібліографії революційного руху в Одесі : до 10-річчя Радвлади на Україні / упоряд.: М. М. Петринський, М. В. Рапопорт, В. В. Стратен [та ін.]. – Одеса : Одесполіграф, 1929. – Вип. 2.
69. *Музычко А. Е.* Иван Яковлевич Фаас: декан юридического факультета Одесского университета в годы румынской оккупации / А. Е. Музыкачко // Вісн. Одес. іст.-краєзнав. музею. – Одеса, 2010. – № 9. – С. 46–56.
70. Наукова бібліотека ОНУ ім. І. І. Мечникова: іст. нарис : до 185-річчя заснування / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; відп. ред. В. А. Смиртина ; упоряд.: М. О. Подрезова [та ін.] ; ред.: В. В. Самодурова, І. В. Шепельська. – Одеса : Астропринт, 2002. – 246 с.
71. *Ноткина О. Ю.* Сергей Леонидович Рубинштейн – директор Одесской центральной научной библиотеки / О. Ю. Ноткина // Рубинштейновские чтения. – Одесса, 1992. – С. 46–47.
72. Одесский мартиролог. Данные о репрессированных Одессы и Одесской области за годы советской власти : ист.-мемор. изд. / сост.: Л. В. Ковальчук, Г. А. Разумов. – Одесса : ОКФА, 2005. – Т. 3. – С. 125–135.
73. *Петринський М. М.* Центральна наукова бібліотека м. Одеси / М. М. Петринський // Зап. Укр. бібліогр. т-ва в Одесі. – 1929. – Ч. 2–3. – С. 136–138.
74. *Подрезова М. О.* Науково-дослідна діяльність університетської бібліотеки: історія розвитку, традиційні напрямки та сучасні пріоритети / М. О. Подрезова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. – 2007. – Т. 12, вип. 4 : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – С. 10–28.

75. *Подрезова М. А.* Библиотекари Одесского (Новороссийского) университета – мировой науке / М. А. Подрезова, В. В. Самодурова // *Вісн. Одес. нац. ун-ту.* – 2008. – Т. 13, вип. 8 : *Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* – С. 11–22.
76. *Полевщикова Е. В.* О. Л. Вайнштейн и изучение именных фондов Научной библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова в 1920-е годы / Е. В. Полевщикова // *Вісн. Одес. нац. ун-ту.* – 2007. – Т. 12, вип. 4 : *Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* – С. 119–133.
77. *Попова Т. Н.* Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика / Т. Н. Попова. – Одесса, 2017. – 456 с.
78. *Савельева Є. В.* Дослідження історії України в науково-бібліографічній діяльності Ф. Є. Петруня / Є. В. Савельєва // *Вісн. Одес. нац. ун-ту.* – 2007. – Т. 12, вип. 4 : *Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* – С. 134–142.
79. *Самодурова В. В.* Научная библиотека Одесского университета в 1920-е гг. / В. В. Самодурова // *Наукова бібліотека в сучасному суспільстві. Історія, проблеми, перспективи* : зб. ст. – Одесса, 2003. – С. 97–106.
80. *Самодурова В. В.* Библиографический семинар как активный метод деятельности ЦНБ г. Одессы в 20-е гг. XX ст. / В. В. Самодурова // *Вісн. Одес. нац. ун-ту.* – 2009. – Т. 14, вип. 19 : *Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* – С. 92–107.
81. *Самодурова В. В.* Геополітичний ізгой: життя і смерть І. І. Дусинського (1879–1919) / В. В. Самодурова // *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* – 2013. – Т. 18, вип. 2. – С. 9–18.
82. *Фаас І.* Інкунабули Одеської центральної наукової бібліотеки // *Бібліол. вісті.* – 1927. – № 2. – С. 69–90.

Надійшла 08.09.2017 р.

В. В. Левченко,

кандидат исторических наук,
доцент кафедры украиноведения,
историко-правовых и языковых дисциплин
Одесского национального морского университета
ул. Мечникова, 34, г. Одесса, 65029, Украина
тел.: (048) 728 31 18
e-mail: levchenko_lav@ukr.net

**РОЛЬ ОДЕССКИХ УЧЕНЫХ-ИСТОРИКОВ В РАЗВИТИИ
ИНФРАСТРУКТУРЫ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ОДЕССКОГО
(НОВОРОССИЙСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА В ПЕРВОЙ
ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА**

В статье на фоне общественно-политических трансформаций первой половины XX в. продемонстрирована роль одесских ученых-историков в развитии инфраструктуры Научной библиотеки Одесского (Новороссийского) университета и библиотековедения в целом. Исследование посвящено изучению забытых личностей работников Научной библиотеки, которые в эпоху радикальных изменений государственного устройства и общества сыграли важную роль в развитии библиотечного дела. Прослежено судьбы служащих библиотеки на фоне общественно-политических перипетий указанного периода.

Ключевые слова: Научная библиотека, Одесский университет, сотрудники, библиотекари, библиотековедение, инфраструктура.

V. V. Levchenko,

Candidate of Historical Sciences,

docent chair «Ukrainoznavstvo, historical, legal and linguistic disciplines»

Odessa National Maritime University

34, Mechnikov St., Odessa, 65029, Ukraine

tel.: (048) 728 31 18

e-mail: levchenko_lav@ukr.net

THE ROLE OF ODESSIAN SCIENTISTS-HISTORIANS IN THE DEVELOPMENT OF THE INFRASTRUCTURE OF THE SCIENTIFIC LIBRARY ODESSA (NOVOROSSIYSK) UNIVERSITY IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

Summary

The complex contemporary issues in Ukraine related to the reform of education and science, calls refer to the experience of past years, for example, the first third of the twentieth century. During this period, one of the best in the world, scientific and educational systems of the Russian empire, as a result of the socio-political and socio-economic transformations in the first half of the twentieth century, was in a state of permanent reorganization. One aspect of this policy was the Research Library of the Odessa (Novorossiysk) University, which is a leader in the development of higher education and research in Europe.

The multi-faceted and productive activities of the library for nearly two hundred years is due to its employees that support the continuity of library science, continue the work of those who stood at the origin of the library, developing and realizing its objectives, and in general contribute to the development of education and science, the need to further improve their role in society. In this regard, the reconstruction and understanding the fate of the library staff in one of the hardest periods of national history is a scientific challenge.

Under current conditions in the context of the revision of the provisions of the preceding conceptual historiography using new sources and methods of research have the opportunity to objectively analyze in the context of the history of the library operation of power in relation to its employees and their fate in the first third of the twentieth century. Allocation study the fate of the library staff in a separate subject of historical research allows us to determine their role in the development of library infrastructure against the socio-political changes and the impact of these processes on the life of members of the scientific intelligentsia.

Scientific literature directly dealing with the problems of this study to quantify the insignificant. Mostly it works on the history of the Research Library, and biographical articles on the lives of individual employees of the library. The sources of information for this survey were the archival materials and publications of researchers. The article is based on the basic methodological principles of historical science: historicism, scientific objectivity in covering the systemic historical facts and events. Used chronological, typological, comparative methods of historical knowledge, classification and systematization of historical sources and bibliographic material. Analysis of the source base was carried out using the methods of sources and archival heuristics. The scientific novelty of the results shows that the paper is the first general study of the history of the fate of the library staff, presented in the context of socio-political development of the country. First analyzed and put into scientific circulation lesser

known archival sources that contribute to the study of the development of library infrastructure, the fate of its individual employees.

Scientific-theoretical and practical significance of the study is that the results significantly enrich the knowledge of the source base of library history in Ukraine, reproduce the main trends and characteristics of this process in the Research library remodel biography of its employees. The article contributes to the development of objective scientific concepts and views on the scope of the phenomenon of the library as an important source for studying various aspects of the life and activities of the company.

Key words: Scientific Library, Odessa University, staff, librarians, library science, infrastructure.

References

- [1] Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva [Kyiv State Archives]. Fund 16, inventory 464, dossier 10791, 19 p.
- [2] Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva [Kyiv State Archives]. Fund 16, inventory 465, dossier 4782, 108 p.
- [3] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 1, dossier 90, 10 p.
- [4] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 1, dossier 407, 12 p.
- [5] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 1, dossier 591, 1 p.
- [6] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 1, dossier 755, 25 p.
- [7] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 1, dossier 786, 32 p.
- [8] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 1, dossier 1125, 34 p.
- [9] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 87, 36 p.
- [10] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 158, 1 p.
- [11] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 220, 60 p.
- [12] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1220, 81 p.
- [13] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1287, 2 p.
- [14] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1415, 49 p.
- [15] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1629, 44 p.
- [16] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2051, 156 p.
- [17] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2219, 7 p.
- [18] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2710, 265 p.
- [19] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 334, inventory 3, dossier 377, 11 p.
- [20] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 334, inventory 3, dossier 879, 4 p.
- [21] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-39, inventory 1, dossier 4, 205 p.

- [22] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-39, inventory 1, dossier 80, 86 p.
- [23] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-129, inventory 1, dossier 79, 12 p.
- [24] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1287, inventory 1, dossier 16, 143 p.
- [25] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1593, inventory 1, dossier 58, 7 p.
- [26] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1593, inventory 1, dossier 302, 38 p.
- [27] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1593, inventory 1, dossier 340, 9 p.
- [28] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1593, inventory 1, dossier 794, 54 p.
- [29] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1593, inventory 1, dossier 1103, 7 p.
- [30] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1647, inventory 1, dossier 35, 196 p.
- [31] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1647, inventory 1, dossier 57, 12 p.
- [32] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1724, inventory 1, dossier 1, 105 p.
- [33] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1724, inventory 1, dossier 19, 116 p.
- [34] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1724, inventory 1, dossier 31, 146 p.
- [35] Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1724, inventory 1, dossier 49, 92 p.
- [36] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1903 god [All Odessa Address Directory Index]. Odessa, 1903, pp. 533.
- [37] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1904 god [All Odessa Address Directory Index, 1904]. Odessa, 1904, pp. 428.
- [38] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1907 god [All Odessa Address Directory Index, 1907]. Odessa, 1907, pp. 154.
- [39] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1908 god [All Odessa Address Directory Index, 1908]. Odessa, 1908, pp. 162.
- [40] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1909 god [All Odessa Address Directory Index, 1909]. Odessa, 1909, pp. 190.
- [41] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1914 god [All Odessa Address Directory Index, 1914]. Odessa, 1914, pp. 250.
- [42] Adres-kalendar Odesskogo gradonachalstva na 1915 god [All Odessa Address Directory Index, 1915]. Odessa, 1915, pp. 230.
- [43] Berezin S. Ye. Antikoved, bibliotekar, publitsist: novye materialy k biografii I. I. Dusinskogo [Antiquity researcher, librarian, publicist: new materials in the biography of I. I. Dusinskiy]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografoznavstvo, knyhoznavstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2012, vol. 16, iss. 1–2, pp. 243–252.
- [44] *Bibliografiia revoliutsiinoho rukhu v Odesi (1820–1920)* [Bibliography of the revolution movement in Odessa (1820–1920)]. Odesa, 1933, 212 p.
- [45] Biletska O. Doslidnyk serednovichnoho Podillia Fedir Yevstafiovych Petrun (1894–1963) [Fedir Yevstafiovych Petrun – explorer of medieval Podillya (1894–1963)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho. Istoriiia* [Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky. History]. Vinnytsia, 2006, iss. 11, pp. 316–321.
- [46] Borovoy S. *Vospominaniya* [Memories]. Moskva; Ierusalim, 1993, 384 p.
- [47] Buzeichuk V. M. Etnolohichni doslidzhennia odeskoho periodu naukovoii diialnosti K. O. Koperzhynskoho [Ethnologic researches of the scientific activity of K. O. Koprzhynskiy in Odessa]. *Lukomoria: arkeolohiia, etnolohiia, istoriia Pivnichno-Zakhidnoho Prychornomoria* [Lukomorie: archeology, ethnology, history of North West Circum-Pontic Area]. Odesa, 2009, iss. 3, pp. 76–81.
- [48] Damo bibliotekni kadry [Give a library card]. *Chornomorska komuna* [Black Sea Commune]. 1934, 5 chervnia.

- [49] Aliksieienko M. V., Podrezova M. V., Polevshchikova O. V., Pruzhyna V. P., Samodurova V. V. *Dva stolittia sluzhinnia knyzi: Istoriia Naukovoï biblioteki Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnikova, 1817–2017* [Two centuries of service to the book: History of the Scientific library of Odessa I. I. Mechnikov National University]. Odesa, 2017, 290 p.
- [50] Drahan R. A. Biblioteka v pohliadakh kharkivskykh bibliotekariv. Pershyi Vserosiiskyi zizd z biblioteknoi spravy (1911 r.) [The library at the sight of Kharkov librarians. The first all-Russian congress of the librarianship (in 1911)]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Herald of Kharkiv State Academy of culture]. Kharkiv, 1999, iss. 1, pp. 74–79.
- [51] Zlenko H. D. Berman Yakiv Zinoviiiovych [Berman Yakiv Zinoviiiovych]. Ukrainski bibliografy. Biohrafichni vidomosti. Profesiina diialnist. Bibliografia [Ukrainian bibliographers. Biographic registers. Professional activities. Bibliography]. Kyiv, 2008, pp. 34–35.
- [52] Kovtunencko M. K. *Kontsepsiya politicheskogo panslavizma I. I. Dusinskogo* [The conception of the political Pan-Slavism of I. I. Dusinskiy]. Moskva, 2015, 22 p.
- [53] Koliastruk O. A. Do kharakterystyky stanovyscha odeskoi intelihtentsii u 20-ti rr. XX st. [To the characteristics of Odessa intelligence situation in the 1920s]. *Intelihtentsiia i vlada. Istoriia* [Intelligence and Power: History]. Odesa, 2006, iss. 8, pp. 118–127.
- [54] Koperzhynskiy K. O. Bibliografichni uvahy do istorii ukrainskoi knyhy 80-90-tykh rokiv XIX stolittia v Odesi [Bibliographical attentions to the Ukrainian book's history in the 1880s-1890s in Odessa]. *Pratsi Odeskoi tsestralnoi naukovoï biblioteki* [Works of the central scientific library of Odessa]. 1927, vol. 1, pp. 164–171.
- [55] Koperzhynskiy K. O. Ohliad vydan Odeskoho naukovoï pry Ukrainkoi AN tovarystva [The review of publications of the Odessa Scientific association in the contest of AS Ukraine]. *Zapysky Ukrainkoho bibliografichnoho tovarystva v Odesi* [Notes of Ukrainian bibliographical association in Odessa]. 1928, pt. 1, pp. 34–37.
- [56] Koperzhynskiy K. O. Perednie slovo [The leading word]. *Mykhailo Kotsiubynskiy. Bibliografia za 10 rokiv (1917–1927)*. *Pratsi Odeskoi tsestralnoi naukovoï biblioteki* [Mykhailo Kotsiubynskiy. Bibliography within 10 years (1917–1927). Works of the central scientific library of Odessa]. 1928, vol. 2, iss. 1.
- [57] Koperzhynskiy K. O. *Ukrainske naukove literaturoznavstvo za ostannie desiatiylyttia. 1917–1927* [Ukrainian scientific literature studies within last 10 years. 1917–1927]. Kyiv, 1929, 34 p.
- [58] Kursy dlia bibliotekariv [Classes for librarians]. *Chornomorska komuna* [Black Sea commune]. 1934, 20 chervnia.
- [59] Levchenko V. V. Iosif Moiseevich Trotskiy (Tronskiy): sudba i tvorcheskyy put (k 110-letiyu so dnya rozhdeniia) [Iosif Moiseevich Trotskiy (Tronskiy): destiny and creative career (to the 110th anniversary of the birth)]. *Yugo-Zapad. Odessika* [South West. Odessika]. Odesa, 2007, iss. 4, pp. 220–239.
- [60] Levchenko V. V. Volodymyr Yakovych Herasymenko: zhyttia ta naukovo-pedahohichna diialnist istoryka ukrainskoi literatury [Volodymyr Yakovych Herasymenko: life and scientific-pedagogical activity of Ukrainian literature historian]. *Naukovyi visnyk. Ekonomika, politolohiia, istoriia* [Scientific herald. Economic, Politic. History]. Odesa, 2007, no. 8 (45), pp. 203–214.
- [61] Levchenko V. V. Odeskyi humanitarno-suspilnyi instytut (1920–1921): do pytannia spadkoiemnosti tradytsii universytetskoi osvity [Odessa Institute of Social Science and Humanities]. *Zapysky istorichnoho fakultetu* [Notes of historical faculty]. Odesa, 2008, iss. 19, pp. 207–216.
- [62] Levchenko V. V. *Istoriia Odeskoho instytutu narodnoi osvity (1920–1930 rr.): pozytyvnyi dosvid nevdaloho eksperymentu* [History of Odessa institute of national education (in 1920–1930): positive experience of the unfortunate experiment]. Odesa, 2010, 428 p.
- [63] Levchenko V. V. Sudby sotrudnykov nauchnoi byblyoteki Odeskoho unyversytetu na fone sotsyalno-polytycheskykh transformatsyi pervoi tretyi XX veka [Destiny of members of the Scientific Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University on the back of social and political transformation in the first third of the 20th century]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznavstvo* [Herald of Odesa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2013, vol. 18, iss. 1 (9), pp. 26–49.
- [64] Levchenko V. V. Odeski uvertiura ta epilog «opery SVU»: do istorii chekistskoho stsenariiu znyshchennia intelektualnoi elity v USRR u 1920–1930-tykh rr. [Odessa overture and epilogue of the “SVU Opera”: to the history of the chekists' script of the intellectual aristoi's destruction in UkrSSR in 1920s–1930s]. *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB* [From archive VUChK–HPU–NKVD–KHB]. 2014, no. 2 (43), pp. 33–62.
- [65] Levchenko V. Vainshtein Yosyp Leibovych [Weinstein Yosyp Leibovych]. *Doslidnyky istorii Pivdennoi Ukrainy* [The explorers of the South Ukrainian History]. Kyiv, 2016, vol. 2, pp. 78–82.
- [66] Levchenko V. V., Petrovskiy E. P. Petrynskiy Mykola Mykolaiovych [Petrynskiy Mykola Mykolaiovych]. *Doslidnyky istorii Pivdennoi Ukrainy* [The explorers of the South Ukrainian History]. Kyiv, 2016, vol. 2, pp. 292–295.

- [67] Levchenko V. Shteinvand Herbold Danylovych [Steinwand Herbold Danylovych]. *Doslidnyky istorii Pivdennoi Ukrainy* [The explorers of the South Ukrainian History]. Kyiv, 2016, vol. 2, pp. 476–478.
- [68] *Materialy do bibliografii revoliutsiinoho rukhu v Odesi: Do 10-richchia Radvlady na Ukraini* [Materials to the bibliography of the revolution movement in Odessa: to the 10th anniversary of the Soviet government in Ukraine]. Odesa, 1929, vol. 2.
- [69] Muzychko A. Ye. Ivan Yakovlevich Faas: dekan yuridicheskogo fakulteta Odesskogo universytetu v roky rumynskoy okkupatsii [Ivan Yakovlevich Faas: the dean of the law faculty of Odessa University during Romanian occupation]. *Visnyk Odesskoho istoriko-kraieznavchoho muzeiu* [Herald of Odessa historical-cultural museum]. Odesa, 2010, no. 9, pp. 46–56.
- [70] *Naukova biblioteka Odesskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova: Istoriichni narys: Do 185-richchia zasnuvannia* [The Scientific library of Odessa I. I. Mechnikov National University: Historical Essay: to the 185th anniversary of the foundation]. Odesa, 2002, 248 p.
- [71] Notkina O. Yu. Sergey Leonidovich Rubinshteyn – direktor Odesskoy tsentralnoy nauchnoy biblioteki [Sergey Leonidovich Rubinstein – the director of the central scientific library of Odessa]. *Rubinshteynovskie chteniya* [The readings of Rubinstein]. Odesa, 1992, pp. 46–47.
- [72] *Odesskiy martirolog. Danye o repressirovannykh Odesy i Odesskoy oblasti za roky sovsckoy vlasti* [Martyrology of Odessa. Facts about purged Odessa and Odessa Region during Soviet government]. Odesa, 2005, vol. 3, pp. 125–135.
- [73] Petrynskyi M. M. Tsentralna naukova biblioteka m. Odesy [The central scientific library of Odessa]. *Zapysky Ukrainskoho bibliografichnoho tovarystva v Odesi* [Notes of Ukrainian library association in Odessa]. 1929, pt. 2–3, pp. 136–138.
- [74] Podriezova M. O. Naukovo-doslidna diialnist universytetskoj biblioteki: istoriia rozvytku, tradytsiini napriamky ta suchasni priorytety [Scientific-research activity of the University library: the history of the development, traditional directions and modern priorities]. *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznаvstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2007, vol. 12, iss. 4, pp. 10–28.
- [75] Podriezova M. A., Samodurova V. V. Bibliotekari Odesskogo (Novorossiyskogo) universytetu – mirovoy nauke [The librarian of the Odessa (Novorussian) University to the world science]. *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznаvstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2008, vol. 13, iss. 8, pp. 11–22.
- [76] Polevshchikova Ye. V. O. L. Vaynshteyn i izuchenie imennykh fondov Nauchnoy biblioteki ONU imeni I. I. Mechnikova v 1920-e roky [Weinstein and research of the nominal funds of the Scientific library of Odessa I. I. Mechnikov National University in 1920s]. *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznаvstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2007, vol. 12, iss. 4, pp. 119–133.
- [77] Popova T. N. *Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh traditsiy. Teoriya. Metodologiya. Praktika* [Biography of the scientist and historian at the crossroads of the historiographic traditions. Theory. Methodology. Practice]. Odesa, 2017, 456 p.
- [78] Savelieva Ye. V. Doslidzhennia istorii Ukrainy v naukovo-bibliografichnii diialnosti F. Ye. Petrunia [Investigation of Ukrainian history in the scientific and bibliographic activity of F. Ye. Petrun]. *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznаvstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2007, vol. 12, iss. 4, pp. 134–142.
- [79] Samodurova V. V. Nauchnaya biblioteka Odesskogo universytetu v 1920-e gg. [The scientific library of Odessa University in 1920s]. *Naukova biblioteka v suchasnomu suspilstvi: Istoriia, problemy, perspektivy* [The scientific library in modern society. History. Issues. Perspectives]. Odesa, 2003, pp. 97–106.
- [80] Samodurova V. V. Bibliograficheskyy seminar kak aktivnyy metod deyatelnosti TsNB g. Odesy v 20-e gg. XX st. [Bibliographic seminar as an active method of the work of Central Scientific Library of Odessa in 1920s]. *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznаvstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2009, vol. 14, iss. 19, pp. 92–107.
- [81] Samodurova V. V. Heopolitychnyi izghoi: zhyttia i smert I. I. Dusynskoho (1879–1919) [Geopolitic outlaw: life and death of I. I. Dusynskyi (1879–1919)]. *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografознавство, knyhoznаvstvo* [Herald of Odessa National University. Library studies, Bibliography studies, Bibliology]. Odesa, 2013, vol. 18, iss. 2, pp. 9–18.
- [82] Faas I. Inkunabuly Odesskoi tsentralnoi naukovo biblioteki [The inkunable of the Central scientific library of Odessa]. *Bibliolohichni visti* [Bibliological news]. 1927, no. 2, pp. 69–90.

Додатки

Додаток 1

Заява М. В. Смирнова директору Головної бібліотеки Вищої школи професору
С. Л. Рубінштейну від 19 травня 1923 р. [33, арк. 103–103 зв.]

Директору Главной библиотеки Высшей школы
профессору С. Л. Рубинштейну

б[ывшего] сотрудника
той же библиотеки
Смирнова Н. В.

Заявление

Прослужив во вверенной Вам библиотеке с 1907 года, я в феврале месяце сего года перешел на другую службу. Начиная с сентября месяца прошлого года мне, как и прочим служащим библиотеки, заработная плата выплачивалась только частично. При уходе своем из библиотеки я вопрос об уплате мне полностью всей причитающейся заработной плате не поднимал, основываясь на том, что не было, откуда ее заплатить. В настоящее время в библиотеке не только полностью и во время выплачивается заработная плата всем сотрудникам, но и получается определенная сумма денег на операционные расходы.

Имея необходимость в отдыхе по слабому здоровью, я желал бы выехать на время отпуска из Одессы и очень было бы кстати получить из операционных сумм неполученную мною по Главной библиотеке Высшей школы заработанную плату с сентября месяца по январь по тем разрядам и ставкам, по которым я первоначально должен был бы получить, находясь на службе в Главной библиотеке Высшей школы.

Мне кажется, что моя просьба не вышедшая за пределы чрезмерных требований, а вполне умеренна, законна и выполнима, так как, с одной стороны был уже случай выплаты полностью заработной платы уехавшему сотруднику библиотеки (тов[арищу] Зеленеvскому), а с другой стороны, я прошу выплатить мне сумму денег с сентября по январь – по ведомостям, а не по курсу рубля.

19 мая 1923 г[ода]

Ник[олай] Смирнов [підпис]

Додаток 2

Звіт бібліотекаря К. Б.-Й. Зеленеvського
про каталогізацію бібліотеки М. С. Воронцова (вересень 1919 р.) [18, арк. 192–192 зв.]

Отчет о каталогизации воронцовской библиотеки

Настоящий отчет подводит итог всей моей работы по каталогизации воронцовской библиотеки в пределах двух академических г.г.[годов] – 1917/18 и 1918/19. В течении 1917/18 ак[адемического] г[ода] работа протекала более или менее нормально, но в 1918/19 ак[адемическом] г[оду] я, испытывая лично материальные стеснения, мог посвятить этой работе лишь несколько недель. Эти оговорки я считаю необходимыми, дабы числовым итогам моей работы не придавалось значение постоянных средних коэффициентов, характеризующих интенсивность работы при вполне нормальных условиях, т[о] е[сть] в атмосфере общественного спокойствия и порядка и за справедливое вознаграждение.

За вышеуказанное время составлена подробная карточная опись, согласно схеме, описанной в отчете за первый год – 1917/18 –, шести шкафов: 6/1, 6/2, 6/3, 6/А, 6/В и 6/5, в каких оказалось 2 043

тт[томов] (всего в воронцовской библиотеке – 34 720 томов); соответствующее этим книгам количество карточек в имеющемся карточном алфавитном каталоге б[иблите]ки равно 902; в моей же описи карточек оказалось 2 054. Следовательно, при тщательном составлении каталога воронцовской б[иблите]ки количество названий, в ней содержащихся, должно приблизительно соответствовать количеству томов и быть вдвое [підкреслено К. Б.-Й. Зеленецьким] больше [...] зафиксированного числа названий в имеющемся карточном каталоге, которое равно 15 210, т[о] е[сть] превысит 30 000. Сделанное мною до сих пор представляет, следовательно, 1/15 долю всей работы полной подробной описи воронцовской библиотеки. Предоставляя на усмотрение историко-филологического факультета вопрос о желательности продолжения этой работы, я могу взять на себя изготовление в течение 1919/20 ак[адемического] года 2 000 карточек.

Одесса, сентябрь 1919 г[ода]

Казимир Иосифович Зеленецкий [підпис]

Додаток 3

Заява студента історико-філологічного факультету ІНУ К. Б.-Й. Зеленецького керівництву історико-філологічного факультету ІНУ від 20 вересня 1919 р. щодо продовження каталогізації бібліотеки М. С. Воронцова [4, арк. 6–6 зв.]

Историко-филологическому факультету Новороссийского факультета

Заявление

Студента того же фак[ультета]

К. И. Зеленецкого

В дополнение представленному мною отчету по каталогизации воронцовской библиотеки настоящим честь имею обратиться внимание факультета на то обстоятельство, что взявшись за эту работу меня побуждали исключительно следующие причины: 1) приобретение основательного навыка в библиотечной технике вообще и особенно в той области ее, которая требует специальной научной подготовки, т[о] е[сть] в деле каталогизации; 2) оказавшаяся возможной разработка воронцовской библиотеки, как единственное средство для приобретения такого навыка при отсутствии в нашей университет[етской] биб[лиоте]ке, как и вообще в русских университетах, практического стажа с последующими экзаменами для библиотечных работников; 3) научное значение данной работы по приведению в известность и систематизированный вид сотен ценных изданий для всех, посвящающих себя изучению исторических дисциплин преподавателей и студентов нашего университета. В виду того, что приобретенные мною знания и опыт в библиотечном деле дали мне возможность применить их для обеспечения себе постоянного заработка (я состою ныне библиотекарем Политехнического института), вопрос о дальнейшем вознаграждении моей работы, в виду недостатка средств у университета в данный момент, может быть совершенно устранен, ибо по совокупности выше указанных причин и твердого моего желания посвятить себя библиотечному делу в том виде, в каком оно преследует задачи непрерывного совершенствования технического и научно-библиографического аппарата специальных и общих научных библиотек, – я готов свою работу по каталогизации воронцовской библиотеки в размерах, указанных в отчете, в течение 1919–20 ак[адемического] года выполнить безвозмездно.

20–IX–19 г[ода]

Казимир Зеленецкий [підпис]

Записка бібліотекаря К. Б.-Й. Зеленецького від 24 лютого 1922 р. щодо формування скороченого штату Головної бібліотеки Одеського губпрофосу [33, арк. 26–26 зв.]

К вопросу о выработке нового сокращенного штата служащих
Главной библиотеки Губпрофобра

Записка
библиотекаря К. Зеленецкого

В предложенном библиотекарем Ф. Е. Петрунем детальном проекте конструкции отделов пополнения и книгооборота при новом штате предусматривается полная ликвидация справ[очно]-библиографического отдела и распределение его функций между выше указанными отделами. В виду того, что организацией этого отдела должна была быть удовлетворена насущная необходимость систематической каталогизации исключительных по своей научной ценности коллекций Воронцовской и Строгоновской, а также и вообще старинных и редких изданий из всех фундаментальных отделов библиотеки такая ликвидация справочно-библиографического отдела предрешает самым неблагоприятным образом вопрос о библиографическом описании этих фондов. Между тем, важность такой научной работы было сознаваема уже в дореволюционное время, когда по предложению ист[орико]-филологического факультета для выполнения этой работы было приглашено специальное лицо, а также отмечалось в эпоху советского строительства (см[отри] анонимную статью «Реформы выс[шей] школы и универ[ситетская] библиотека» в «Бюллетенях» Сквуза, в № 1 за 1919 г.) и, наконец, в настоящий момент в докладе проф[ессора] Д. К. Третьякова, представленном коллегии Губнаробраза в январе месяце сего года. Поскольку доминирующей опедепцией при нынешнем сокращении штатов является возврат к нормам дореволюционного времени в области внутренней библиотечной работы, полное забвение каталогизации старинных и редких изданий представляло-бы несомненный шаг назад по отношению даже требованиям к библиотечной каталогизации, какие при старом режиме предъявлялись научными органами университета Правлению его возглавлявшему.

В силу выше изложенных соображений считаю своим профессиональным долгом в качестве ответственного библиотечного работника настаивать всячески на необходимости введения в новые штаты, как бы они не были значительны количественно, должность заведующего отделом старинных и редких изданий [підкреслено К. Й. Зеленецьким].

Одесса, 24 февраля 1922 г[ода]

Библиотекарь К. Зеленецкий [підпис]